„Anya-gyermek együttes elhelyezése a börtönökben" elnevezésű nemzetközi konferencia tapasztalatai

(York, Anglia, 2003. 03. 11-13.)

2003. március 11-e és 2003. március 13-a között York városában *„Anya és gyermek együttes elhelyezése a bv. intézetekben"* címmel nemzetközi konferenciát rendeztek. Ez volt az első ilyen témájú konferencia a világon. A rendezvényt az angliai büntetés-végrehajtás szervezte, jó néhány angliai gyermek- és szociális ügyekkel foglalkozó intézet vezetőinek és a világ számos országának egyidejű részvételével.

A konferencia célja elsősorban tapasztalatcsere volt és az országok közötti gyakorlati végrehajtás során tapasztalható különbségeket vette górcső alá. Az Amerikai Egyesült Államok, meghívottként képviseltette magát, míg megfigyelőként Hong Kong, Észtország, Belgium, Cseh Köztársaság, Litvánia, Svédország, Skócia, Magyarország küldött képviselőket, akik rövid prezentációval mutatták be, náluk hogyan működik az anya-gyermek elhelyezéssel kapcsolatos gyakorlat. A szervező ország, Anglia, szintén bemutatta büntetés-végrehajtási rendszerét és az ezen belül működő *„anya-gyermek részleget"*. Az előadásokban, minden résztvevő más-más részletet emelt ki az ottani gyakorlatból.

Anglia

Angliában az anya-gyermek együttes elhelyezés, önkéntes jelentkezés alapján történik. Az országban, 4 intézetben van erre lehetőség. Ezek közül 3 zárt jellegű, 1 pedig nyitott intézet. A részlegek együttes befogadóképessége 68 fő, az egységeké 9 és 22 között mozog.

A jelentkezési lap kitöltése után bizottsági javaslat készül az intézet igazgatójának. A javaslatot bizottság készíti el, amelynek tagjai a pártfogó, az intézet nevelője, és egy szociális munkás. A gyermekek az édesanyjukkal maximum 18 hónapos korukig maradhatnak együtt.

A jelentkezés elbírálásánál a következő szempontokat veszik elsősorban figyelembe:

- a gyermek érdeke,
- negatív eredményű drogteszt,
- a kábítószer fogyasztástól való tartózkodás,
- megfelelő magaviselet,
- a gyermek ellátására való képesség.

A döntés meghozatalánál figyelembe vett egyéb tényezők:

- van-e férőhely abban az intézetben, ahová a fogvatartott jelentkezett,
- milyen hosszú a fogvatartott büntetése,
- lesz-e lehetősége a gyermekével együtt szabadulni,
- az anya akarata, (mi a legjobb a gyermekének, az ő véleménye szerint).

Az anya-gyermek(ek) elhelyezésével kapcsolatosan felmerülő fontosabb problémák:

- külföldi anyák esetei,
- a kábítószer fogyasztás,
- a gyermek (ek) kikerülésének körülményei,
- a gyermek(ek) életkori határának rugalmassága.

Az anya-gyermek részlegeken elhelyezett fogvatartottaknak lehetőségük van a gyermeküket családjukhoz, illetve rokonokhoz időnként kiadni. Ennek az elsődleges célja a gyermek egészséges fejlődésének elősegítése, élményekkel történő gazdagítása.

Hong Kong

A hong kong-i női fegyintézetek a magyarországi helyzethez hasonlóan túlzsúfoltak.

A bíróság büntetés-végrehajtási intézetbe utalhatja a női bűnelkövetőket annak ellenére, hogy terhes. A bv. intézet lehetőséget ad az anyáknak terhességük idején a szülésre és a gyereknevelésre való felkészülésre, valamint biztosítja az állandó orvosi felügyeletet. A terhesség 28. hete után a terhes nő a központi kórházba kerül elhelyezésre. Lehetőség van civil kórházban történő szülésre is, ha a feltételek adottak mind a bv., mind az anya részéről.

Az anyák a szülés után gyermekükkel annak 3 éves koráig, vagy a szabadulásukig maradhatnak együtt.

Amennyiben az anya kéri, lehetősége van a gyermekével történő együttes elhelyezésre. Ez egy női bv. intézetben történik, ahol a megfelelő személyzet rendelkezésre áll. A részleg átlaglétszáma 16-17 fő körül mozog. Az anyák mentesülnek az egyébként szokásos munkavégzési kötelezettségük alól. Fő feladatuk a gyermekük nevelése. A gyermekek szükségleteit (cumisüveg, ruha, stb.) az intézet biztosítja, azonban a rokonoknak lehetőségük van a látogatások alkalmával ruhákat és játékokat bevinni a gyermeknek.

A körletben orvosi és a születés utáni feladatokat ellátó egészségügyi osztály található, gyermekorvossal, ápolószemélyzettel. A gyermekek a védőoltásokat is itt kapják meg. Az egészségügyi személyzet ellenőrzi a gyermekek egészséges fejlődését, szükség esetén diétát vagy egyéb kezelést írnak elő.

Az anyák gyermekükkel legalább napi 1 órát testnevelési gyakorlatokat végeznek. Rekreációs tevékenység folytatására is van lehetőség„ a gyermekek játszóházában.

Az elhelyezett anyák részére szülői, nevelési csoportokat alakítanak, amelynek keretében a szülői, szülő-gyermek szerepeknek megfelelő ismeretanyagot szerezhetnek. A csoportokat a pszichológus és az egészségügyi személyzet vezeti. A könyvtárban a témával kapcsolatos szakirodalom is van.

A gyermek 3 éves kora után már nem maradhat a börtönben. Legkésőbb ekkor kerül sor a szétválasztásra. A kutatások azt mutatják, hogy néhány anya úgy gondolja, a gyermeknek büntetés a börtönben tartózkodni, távol a családtól, a testvérétől. Ez deprimáló lehet a fejlődése szempontjából. Ezzel indokolják, ha nem kérik az együttes elhelyezést. Az anyák legtöbbje a büntetés során magát okolja gyermeke sorsa miatt és úgy érzi, tönkreteheti gyermeke életét a későbbiekben ez az időszak. Szociológiai és pszichológiai kutatások azt mutatják, hogy a kierőszakolt elkülönítés – anya és gyermek között – okozhatja leginkább az agressziót, a dekoncentrációt, a haragot, a szegényes szociális magatartást és az alvászavarokat.

A bv. rendszer felismerte, hogy az anya és gyermeke között kialakuló szoros kötelék jótékony hatású mindkettejükre és motiválja az

anyákat a sikeres rehabilitációra. Ez eredményezte a félnapos látogatás rendszerének kialakítását. Az anyák 7 éves kor alatti gyermekükkel, heti gyakorisággal, félnapos látogatási programon vehetnek részt. A látogatás lényege megerősíteni az anyaszerepet, a gyermek iránti felelősségérzést, ezáltal is elősegítve a reszocializációt. Ez a látogatási rendszer beváltotta a hozzá fűzött reményeket. A látogatás a gyermekek részére kialakított játszóházban zajlik, felügyelet mellett. A helyiség jól felszerelt képekkel, játékokkal és minden olyan eszközzel, amely elősegíti a látogatás célját.

A 7 évesnél idősebb gyerekek édesanyjukkal a rendes beszélők idején találkozhatnak, a félnapos látogatási rendszerre ezt követően már nincs lehetőség.

Belgium

Belgiumban 7 női fegyintézet található. Jellegüket tekintve, valamennyi zárt intézet. Csak Brüsszel rendelkezik a szó szoros értelmében vett anya-gyermek részleggel. A börtönökben gyermeküknek életet adó anyák 60%-a külföldi állampolgár, ezen kívül az összes őrizetben lévő női fogvatartott 60%-ának egy, vagy több gyereke van.

Az anya-gyerek részlegen az anyák egyszemélyes zárkákban kerülnek elhelyezésre, a gyermek részére külön ágy biztosított a zárkán belül. A személyzet speciálisan képzett, gyermeknevelési és egészségügyi ismeretekkel rendelkezik. Az anyák kivétel nélkül a börtönön kívüli kórházban szülnek, elkerülendő a megbélyegzést: *„börtönben szült!"*. A szállítás a kórházba taxival történik. Minden egyébről az igazgató, a pszichológus, az egészségügyi és a bv-s személyzet gondoskodik.

A részlegbe kerülésnek számos módozata van:

– a gyermek az anyjával együtt tartózkodik, amikor az őrizetbe vétel történik,
– a gyermek nem különíthető el az anyjától, valamilyen ok miatt, pl.: szoptat az anya,
– a gyermek az anya, börtönben töltött ideje alatt születik.

Alapjában véve azonban az anya döntésén múlik a gyermek ilyen jellegű elhelyezése.

A gyermek(ek) 2 éves, maximum 2 és fél éves koráig (korukig) maradhat(nak) az egységben. Természetesen minden esetben a gyermek(ek) érdekeit tarják szem előtt, ezért ez a periódus lehet akár három év is, vagy kicsit hosszabb. Ez akkor történik, ha több idő szükséges a gyermek(ek) biztonságos elhelyezéséhez, vagy az anya szabadulása hamarosan várható. Szem előtt tartják a gyermek(ek) elhelyezésének egyéb lehetséges módozatait is.

Részlegen belüli elkülönítés nagyon ritkán történik. Általában veszélyes magatartás miatt következik be, amely a gyermek, a személyzet, vagy a többi fogvatartottra jelent veszélyt. Ezekben az esetekben a szankció az, hogy a részlegből néhány napra eltávolítják az anyát. A végleges eltávolítás a részlegből elméletben lehetséges, azonban ezt nem szívesen alkalmazzák. Leggyakrabban a gyermek az anyjával együtt hagyja el a részleget, annak szabadulásakor. Ha erre nincs lehetőség, akkor ez egy hosszabb folyamat, amelynek során a gyermeket hozzászoktatják a család többi tagjához vagy a nevelőszülőkhöz.

Az anya-gyermek részleg némileg nyitottabb jellegű, összehasonlítva a normál börtönkörülményekkel. A gyermekeknek lehetőségük van a többi gyermekkel találkozni. Az anya eteti a gyermeket, ő mossa ruháit is, a személyzet vagy egy másik, ezzel a munkával megbízott fogvatartott segítségével. Lehetőségük van dolgozni, részt venni sport és egyéb szabadidős tevékenységben, amelynek ideje alatt a gyermek felügyeletét más látja el. A munkavégzés részükre ké-

sőbb kezdődik és korábban végződik a gyermek szükségleteinek figyelembevételével. Gyermekével együtt játszhat a többi fogvatartottal közösen a szabad levegőn, de ha úgy kívánja igénybe veheti a gyermekek részére elkülönített játszóteret és játszószobát is. A gyermekek láthatására hetenként van lehetőség, ahol a szülő, illetve a rokonok találkozhatnak a gyermekkel.

Elkerülendő a gyermek testi-lelki fejlődésének hanyatlását, a személyzet a gyermekeket kiviszi időközönként a városba rövid sétára vagy vásárlásra, ahol megismerkedhetnek különféle zajokkal, állatokkal.

Az intézet biztosítja a gyermekek részére szükséges legfontosabb eszközöket. Amíg az anya a saját ruháit viseli, addig a gyermek az intézet által biztosított ruhákat hordja így elkerülve a féltékenységet és a lopásokat. Az anyának lehetősége van gyermekét játékkal, illetve cipővel megajándékozni. A gyermekek részére kialakított játszószoba könnyen hozzáférhető és elősegíti minél több fajta inger érje őket. A születésnapokat csoportosan ünneplik, süteménnyel és ajándékokkal. Az anyák naponta telefonálhatnak, a dohányzás csak a kijelölt helyen engedélyezett.

A részlegen a terhes nők, terhességük 6. hónapjától helyezhetők el. Ekkor kerülnek átszállításra Brüsszelbe az anya-gyerek részlegre, mivel itt megfelelő az egészségügyi ellátás az intézeten belül (központi kórház) és a közelben található civil kórház is. Ez a legjobb módja, hogy az anyaszerepre felkészüljenek.

A terhes nőket legalább havonta meglátogatja egy polgári szervezet, amely a gyermekekkel foglalkozik (gyermekvédelemi szervezethez hasonló). Felkészítik az anyát a szülés előtti és utáni teendőire.

A terhes nő jogosult anyasági eltávozásra (a szülés előtti 6. héttől a szülés utáni 8. hétig), ami a börtönön belül kerül végrehajtásra, azonban dolgoznia nem kell és a szükséges kiadásainak fedezésére pénzt is kap erre az időtartamra. Az egészségügyi személyzet egész nap rendelkezésére áll (orvos bármikor, nőgyógyász szükség esetén igénybe vehető, ultrahangos vizsgálatra pedig a központi börtönkórházban van lehetőség).

A vajúdó asszony kórházba szállítására a személyzet bármikor riasztható. Eddig csak egyszer fordult elő, hogy a terhes nő a részlegen adott életet gyermekének, de a szülés gond nélkül lezajlott.

Amikor az anya visszatér a kórházból a részlegre, ünnepélyes keretek között fogadják, lufikkal, és gyümölcskosárral kedveskednek neki. A többi fogvatartottnak lehetősége van meglátogatni az anyát és újszülött csecsemőjét.

Ha a gyermek koraszülött és a kórházban marad, a látogatás lehetősége biztosítva van az anya számára. Figyelemreméltó a személyzet és az anyák kapcsolata: ***a szülés utáni depresszió nem gyakoribb, mint a társadalom egyéb populációiban.***

Ha szükséges, a család első látogatására az egészségügyi részlegben kerül sor, vagy a fogvatartott zárkájában, ha az anya nem képes a látogatóhelyiségbe menni. Ha az apa szintén börtönben van, lehetőségük nyílik a beszélőn a találkozásra háromszor egy héten, a többi börtönben lévő párhoz hasonlóan. Gyermekorvos a gyermekeket havonta vizsgálja meg, illetve szükség esetén. Keresztelő megtartására szintén lehetőség van az intézeten belül.

A börtönben szülő nők többsége kéri a gyermekével történő együttes elhelyezést. Eddig két anya mondott le erről a lehetőségről. Az egyik örökbe adta, a másik, kongói származása miatt, kulturális szokásokkal indokolta kérését, ezért a rokonokhoz került a gyermek.

Néhány általánosság a részlegről:

- nincsen limitált férőhely, mivel ezt az egységet a női börtön területén alakították ki és nem külön intézetben,
- a női börtönök a férfi fegyintézetekkel egy helyen vannak, ezért lehetségesek a házi beszélők és ezért nincsenek nyitott női intézetek,
- az életkori határ kettő, néha három év, ha az intézet engedélyezi,
- a gyermek anyjától való elkülönítése csak fegyelmi vétség esetén lehetséges, de ez nagyon ritka,
- drogtesztet nem végeznek a részlegen,
- a zárkaajtók biztonsági okokból éjjel zárva vannak.

Svédország

Svédországban a 9 millió lakosra 251 női fogvatartott jut. Öt női fegyintézetük van, amelyek között nyitott és zárt intézet is megtalálható. Az anya-gyermek részleg az Igazságügyi és az Egészségügyi Minisztérium felügyelete és ellenőrzése alatt áll.

Svédországban a legrövidebb az az időtartam, amit a gyermekek az édesanyjukkal együtt tölthetnek. Itt csak féléves korukig maradhatnak a csecsemők, azért mert úgy gondolják, hogy a gyermek egészséges fejlődése szempontjából ez a legoptimálisabb időpont a szétválasztásra. Ekkor a legkisebb az esélye annak, hogy károsodik a gyermek személyisége. Felszereltségében viszont ez a legszínvonalasabb intézmény, mivel a fogvatartottak részére feszített víztükrös uszoda és mozi terem is rendelkezésre áll, ami egyedülálló a maga nemében.

Cseh Köztársaság

A Cseh Köztársaságban 2000. januárjában 23 844 fő, 2003. január 1-én 16 213 fő fogvatartottat regisztráltak. A fogvatartottak 10 %-a külföldi állampolgár. 1989 óta a cseh börtönrendszer jelentős változásokon ment keresztül. Jelentékeny számban alkalmazzák az alternatív büntetéseket, amelyeknek köszönhetően a börtönökben fogvatartottak száma csökkent. A túlterheltség 120%-os volt.

A személyzet létszáma jelenleg 10 525 fő, amelynek struktúrája szintén jelentős változáson ment keresztül. A létszám 20%-ának életkora 26 és 30 év közötti, 50%-uk kevesebb, mint 5 éve dolgozik az intézetekben. A személyzet képzettsége is emelkedik, növekszik a diplomások száma. A középiskolai végzettség alapkövetelmény. A személyzet képzése folyamatos.

Az anyák és gyermekeik együttes elhelyezésére 2002 októberében részleget nyitottak meg, ahol a fogházra, a börtönre és a fegyházra ítéltek vegyesen kerülnek elhelyezésre.

A részleg kialakításánál természetesen figyelembe vették a gyermekek szükségleteit, így az anya – gyermek részleg inkább bölcsőde/óvoda jellegű mind felszereltségét, mind a személyzet képzettségét tekintve. Itt az anyák gyermekükkel, annak egy éves korától három éves koráig maradhatnak. Kivételes esetben a testvéri gondoskodás és a gyermek(ek) érdekében ez az időtartam a pici öt éves koráig meghosszabbítható.

A szülés idejére az anya büntetését félbeszakítják, amely a gyermek egy éves koráig tart, majd ezt követően kell büntetésének letöltésére bevonulnia. Az anyának lehetősége van kérni a nem a büntetése ideje alatt született gyermek vele együtt történő elhelyezését is.

A részlegen a konferencia időpontjában 4 anya volt elhelyezve.

Észtország

Észtországban a teljes fogvatartotti létszám 4352, ebből a női fogvatartott 129 fő.

Átlagéletkoruk 43, 1 év. A büntetés hosszát figyelembe véve az átlag 1-5 évet tölt bent. Sok fogvatartott a volt Szovjetunió tagállamaiból származik.

Női fogvatartottak elhelyezésére szolgáló intézetük egy van. Itt tartják fogva a 129 női elítéltet. Ebben az intézetben alakították ki 2001-ben az anya-gyermek részleget. Az AGYR 8 nő és gyermeke együttes elhelyezését teszi lehetővé. A konferencia időpontjában 4 anya volt a gyermekével elhelyezve. Az elhelyezést egyszemélyes zárkákban oldották meg. Minden zárkának saját konyhája és fürdőszobája van.

A részlegre kerülés feltétele az anya jelentkezése. Ezt követően a börtön személyzete hozza meg a döntést az elhelyezésről a következők figyelembevételével:

- van-e hely a részlegen,
- a gyermek életkorát (mennyi időt tölthet el az édesanyjával),
- a gyermek életkörülményeit, családi hátterét,
- a gyermek érdekeit,
- az anya motivációit, börtönbe kerülése előtti magatartását (törődött-e gyermekével stb.),
- az anya börtönbeli magatartását,
- a büntetésének hosszát, (mennyi ideig lehet együtt gyermekével, szabadulhatnak-e együtt).

A kapcsolattartásnak 3, különböző formája létezik a gyermekek részére:

- rövid időtartamú beszélő,
- hosszú időtartamú beszélő,
- eltávozás.

A gyermekek 4 éves korukig maradhatnak együtt az édesanyjukkal. Ezt követően a gyermek a családhoz, illetve állami gondozásba kerül amennyiben szociális helyzete úgy kívánja.

A gyermeknek lehetősége van a kinti élethez hasonlóan, a helyi óvodába járni. Ezt a lehetőséget a gyermekek érdekében vezették be, hogy az elsődleges társas viselkedés szabályait elsajátíthassák, illetve egészségesen fejlődhessenek, kiszakadva a börtön ingerszegény környezetéből.

A gyermek kiadható a családhoz, a rokonokhoz több napra is. Ez idő alatt az anya elhelyezését nem változtatják meg.

Összességében megállapítható, hogy az ilyen jellegű intézmények létrehozásának szellemisége, valamennyi országban azonos, amely elsősorban a családi kapcsolatok erősítése és a gyermekek fejlődésének szem előtt tartása mellett, a büntetés-végrehajtási célok érvényesítésére is hivatottak. Különbségek tapasztalhatók a gyermek (ek) elhelyezésének időtartamában a féléves kortól az öt éves korig). A részlegek kialakítása követi a gyermekek igényeit, fejlődési szükségleteit. Valamennyi részlegen (a magyart kivéve) dolgoznak férfiak is, akik közvetlenül részt vesznek az anyákkal a mindennapi munkában. Erre fokozott hangsúlyt fektetnek, mivel a gyermekek egészséges fejlődéséhez elengedhetetlen a férfiakkal való találkozásuk (pl. szakáll látványa, mély hangok hallása). A konferencia hasznosságát mutatta a nagy számú résztvevő, illetve, hogy a jelenlévő országok szívesen tettek eleget a meghívásnak.

Győri Zoltán